

พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาโบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา

THE INAPPROPRIATE BEHAVIORS OF TOURISTS IN HISTORICAL TOURISM
DESTINATIONS: A CASE STUDY OF HISTORICAL SITES IN PRANAKHON SRI
AYUTTHAYA HISTORICAL PARK, PRANAKHON SRI AYUTTHAYA PROVINCE

ชัยวัชร พรหมจิตติพงศ์ และคณะ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ
สาธิตา มิ่งวงศ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและสาเหตุของพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา รวมถึงผลกระทบและความตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อแหล่งโบราณสถานที่เกิดจากการกระทำที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยมีพื้นที่ศึกษา คือ วัดใหญ่ชัยมงคล วัดไชยวัฒนาราม วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดธรรมิกราช วัดพระราม วัดหน้าพระเมรุ พระวิหารมณฑลพิตร พระราชวังโบราณ และวัดพนัญเชิง ซึ่งเป็นตัวแทนของแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมดในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา ผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่องค์กรที่เกี่ยวข้อง และนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาที่ได้กำหนดไว้ จำนวน 417 ตัวอย่าง โดยใช้เครื่องมือ 3 ชุด ได้แก่ 1) แบบสอบถามสำหรับผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว 2) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว และ 3) แบบสังเกตพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

ผลการศึกษา พบว่า พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวจากแบบสอบถามและแบบสังเกตมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมที่นักท่องเที่ยวกระทำมากที่สุด ได้แก่ การแต่งกายไม่เรียบร้อย คิดเป็นร้อยละ 15.2 จากการใช้แบบสอบถาม และร้อยละ 45.9 จากการสังเกต โดยมีสาเหตุหลักมาจากการที่นักท่องเที่ยวไม่ทราบว่านักท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีการกำหนดกฎระเบียบ และข้อห้ามต่าง ๆ ไว้ คิดเป็นร้อยละ 38.1 ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ทราบจากป้ายประกาศห้าม แต่มี

ความเข้าใจในเนื้อหาของป้ายประกาศในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 44.8 ซึ่งพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบ 2 ลักษณะ คือ 1) ผลกระทบต่อจริยธรรม ศีลธรรมอันดี และขนบวิถีชาวพุทธ และ 2) ผลกระทบต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในแหล่งโบราณสถาน นอกจากนี้ผลการศึกษาคความตระหนักถึงผลกระทบต่อแหล่งโบราณสถานที่เกิดจากการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ ตระหนักว่าการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมส่งผลกระทบต่อแหล่งโบราณสถานในระดับปานกลาง (1.81 ± 0.70) ซึ่งเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวยังคงฝ่าฝืนกฎ หรือกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในขณะที่เยี่ยมชมโบราณสถาน

คำสำคัญ: พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน พระนครศรีอยุธยา
ผลกระทบ

ABSTRACT

This research aimed to study inappropriate behaviors of tourists, including causes of the inappropriate behaviors at historical sites in Phra Nakorn Sri Ayutthaya historical park as well as impacts and awareness of the tourists. Study areas composed of Wat Yai Chaimongkol, Wat Chai Wattanaram, Wat Phra Sri Sunpetch, Wat Mahathad, Wat, Rajaburana, Wat Dhammikaraj, Wat Phra Rama, Phra Vihara Mongkolbopid, Ancient Royal Palace and Wat Panucheng.

The mentioned areas were representatives of the historical sites. There were totally 417 samples consisting of the historical site officials, the executives or officials of the park, and both Thai's tourists and foreigner tourists who visited the site. The data were collected by applying 3 tools; 1) questionnaires for organization executives or officials of the park, 2) questionnaire for Thai's tourists and foreign tourists, and 3) tourist behaviors observation forms.

From questionnaire and tourist behaviors observation forms, the results revealed consequently that the tourists' inappropriate behaviors was concerning impolite wearing dresses or cloths with an average of 15.24%, and 45.92% from the questionnaire and the observation, respectively. Tourists did not aware of laws and regulation controls while travelling or sightseeing in the Phra Nakorn Sri Ayutthaya historical park with an average 38.13%. Nevertheless, the major tourists had merely known the prohibited behaviors by the signboards or notice boards; they understood the messages of prohibiting behaviors on boards with an average of 44.8%. The inappropriate tourist behaviors were impacted on 2 issues which were as follows; 1) morality and ethics impacts as well as Buddhism believe, 2) historical sites, historical objects and archeological environment impacts. Besides, from historical sites awareness affected by inappropriate tourist behaviors in this study

showed that the most tourists had an awareness at the immediate level (1.81 ± 0.70) on the historical sites impacts. This caused the infringed or impropriated behaviors of the tourists while visiting the historical sites.

KEYWORDS : inappropriate behaviors, historical sites, Phra Nakhon Sri Ayutthaya historical park, impact

บทนำ

“กรุงศรีอยุธยา” เป็นอดีตเมืองราชธานีของไทยที่มีมายาวนานถึง 417 ปี เคยมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การเมือง และศิลปวิทยาการด้านช่างหลายแขนงไม่ว่าจะเป็นด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม แม้ว่าในปัจจุบันส่วนใหญ่จะถูกทำลายจนเหลือแต่เพียงซากปรักหักพังแต่ก็ยังเหลือร่องรอยและเค้าโครงที่เป็นหลักฐานของความเจริญรุ่งเรืองในอดีตได้เป็นอย่างดี แหล่งโบราณสถานในกรุงศรีอยุธยาได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ต่อมาในปี พ.ศ. 2519 กรมศิลปากรได้จัดทำโครงการปรับปรุงโครงสร้างการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์และนำเสนอเข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 ในรูปของ “โครงการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” และได้มีการบูรณะและปรับปรุงโบราณสถานต่าง ๆ ในเกาะเมืองและพื้นที่เกี่ยวเนื่องตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนทำให้ได้รับการขึ้นทะเบียนบัญชีมรดกโลกทางวัฒนธรรม จากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2534 ด้วยสาเหตุสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) ความยอดเยี่ยมในการเลือกทำเลที่ตั้งและการออกแบบผังเมืองที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวเมือง 2) อยุธยาเป็นแม่แบบในการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งด้านผังเมือง ชื่อสถานที่ต่างๆ ลักษณะสถาปัตยกรรมอาคารบ้านเรือน ตลอดจนวิถีชีวิต 3) ความเป็นเอกลักษณ์ทั้งด้านกายภาพ ด้านประวัติศาสตร์ และด้านอารยธรรม และ 4) การออกแบบทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถาน โบราณวัตถุหลายอย่างมีเอกลักษณ์โดดเด่นในภาคพื้นเอเชีย ไม่สามารถสร้างทดแทนได้เสมอเหมือนอีกในปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเยือนเป็นจำนวนมาก จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากมาย แต่ในทางกลับกันก็ส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อโบราณสถาน สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม และเกิดผลกระทบต่อประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามของไทยด้วยเช่นกัน โดยสาเหตุของความเสื่อมโทรมของโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมมี 2 ประการ ได้แก่ ความเสื่อมโทรมตามธรรมชาติ และความเสื่อมโทรมจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งมีผลทำให้สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเสื่อมโทรมอีกทั้งส่งผลกระทบต่อประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของไทยซึ่งเกิดจากความตั้งใจและไม่ตั้งใจ หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์

ดังนั้นคณะผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการศึกษาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เพื่อศึกษาและประเมินผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมดังกล่าว เพื่อนำไปสู่การเสนอข้อเสนอนะและข้อคิดเห็นในการจัดการนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวรวมทั้งสาเหตุของพฤติกรรมภายในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาผลกระทบและความตระหนักถึงผลกระทบต่อแหล่งโบราณสถานที่เกิดจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวภายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ซึ่งใช้วิธีวิจัยทั้งเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จำนวน 11 แห่ง ซึ่งใช้เป็นตัวแทนของแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมดภายในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้แก่ วัดใหญ่ชัยมงคล วัดไชยวัฒนาราม วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดธรรมิกราช วัดพระราม วัดหน้าพระเมรุ พระวิหารมณฑลพิตร พระราชวังโบราณ และวัดพนัญเชิง

การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยการใช้แบบสอบถามนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่สร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 (กรมศิลปากร, 2546) และผ่านการตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อประกอบการวิเคราะห์ผลการศึกษาจะอาศัยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาทั้ง 11 แห่ง ทำการเก็บข้อมูลวันและเวลาราชการหนึ่งครั้ง และวันเสาร์หนึ่งครั้ง ตั้งแต่เวลา 09.00 – 16.00 น. และการใช้แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว และนักวิชาการในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับกฎระเบียบข้อบังคับที่ใช้ในการควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว โดยสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดไว้จำนวนทั้งสิ้น 417 ตัวอย่าง

ในการวิเคราะห์และนำเสนอผลของการวิเคราะห์พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และนำเสนอผลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และสรุปผลตามประเด็นเนื้อหาในภาพรวมตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ได้กำหนดไว้

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ส่วน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. กฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่ใช้ในการควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร และนักวิชาการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษาถึงกฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่ใช้ในการควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา พบว่า แหล่งท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน กฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่ใช้จึงยึดตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยผู้เข้าชมโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วต้องปฏิบัติตามข้อนี้ (1) ไม่เคลื่อนย้ายสิ่งต่างๆ ภายในโบราณสถาน (2) ไม่ขีด เขียน หรือทำให้ปรากฏด้วยประการใดๆ ซึ่งข้อความ ภาพหรือรูปรอยใดๆ ลงบนโบราณสถาน (3) ไม่นำอาวุธ วัตถุระเบิด วัตถุเชื้อเพลิง หรือสารเคมีอันจะก่อให้เกิดอันตรายเข้าไปในโบราณสถาน (4) ไม่ปีนปายโบราณสถานหรือกระทำการใดๆ อันอาจเป็นเหตุให้เกิดความชำรุดเสียหาย หรือก่อให้เกิดความสกปรกและไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยแก่โบราณสถาน (5) ไม่เทหรือถ่ายทิ้งขยะมูลฝอยหรือสิ่งปฏิกูลลง ณ ที่ใด ๆ ภายในโบราณสถาน นอกจากที่ซึ่งจัดไว้ (6) ไม่กระทำการใดๆ ภายในเขตโบราณสถานอันเป็นที่น่ารังเกียจหรือเป็นที่เสื่อมเสียต่อศีลธรรมอันดี หรือลบลู่ดูหมิ่นศาสนาและวัฒนธรรม หรือก่อความรำคาญแก่ผู้เข้าชมอื่นๆ อีกทั้งใช้วิธีการควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวโดยการจัดทำป้ายห้าม (ภาพที่ 1) โดยมีภาพและข้อความประกอบ 3 ภาษา ได้แก่ ภาษาไทย อังกฤษ และญี่ปุ่น ห้ามนักท่องเที่ยวปีนปายโบราณสถาน ในบริเวณต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่เคารพในทางพระพุทธศาสนา เช่น เจดีย์ปราสาท แทนพระพุทธรูป เป็นต้น รวมทั้งในบริเวณที่มีความเปราะบางและมีประวัติการประพาดดินที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวเป็นประจำจะมีการจัดเจ้าหน้าที่คอยควบคุมดูแลและให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยว อีกทั้งมีป้ายห้ามเฉพาะสำหรับแหล่งเที่ยวนั้นประกอบ เช่น ป้ายห้ามยืนถ่ายรูปรูปกับเศียรพระพุทธรูปหินทรายที่ถูกห่อหุ้มด้วยรากของต้นโพธิ์ภายในวัดมหาธาตุ (ภาพที่ 2) อีกทั้งมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลสอดส่องอย่างใกล้ชิด และป้ายห้ามปีนขึ้นบริเวณกำแพงโบราณสถาน (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 1 ป้ายประกาศห้าม ในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 2 ป้ายห้ามยืนถ่ายรูปลับเศียรพระพุทธรูปหินทรายที่ถูกห่อหุ้มด้วยรากของต้นไม้ภายในวัดมหาธาตุ

ภาพที่ 3 ป้ายห้ามปีนขึ้นบริเวณกำแพงโบราณสถาน และนักท่องเที่ยวที่ฝ่าฝืนป้ายห้าม

2. พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ผลการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 52.8) เป็นนักท่องเที่ยวสัญชาติไทยมากที่สุด (ร้อยละ 48.7) รองลงมา คือ สัญชาติอเมริกัน (ร้อยละ 8.6) มีอายุระหว่าง 25 – 30 ปี (ร้อยละ 30.7) นับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 58.3) และมีการศึกษาระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 44.6) โดยมีรายได้ต่อเดือน 30,000 บาทขึ้นไป

ผลการศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่า นักท่องเที่ยวนิยมท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมากที่สุด (ร้อยละ 39.9) รองลงมาคือนิยมท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (ร้อยละ 39.4) ในการเดินทางมาท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวกับเพื่อนหรือครอบครัว (ร้อยละ 73.9) เดินทางโดยรถยนต์ (ร้อยละ 42.0) มีค่าใช้จ่ายครั้งละไม่เกิน 1,000 บาท (ร้อยละ 57.1) ซึ่งนักท่องเที่ยวทราบข้อมูลเกี่ยวกับอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาจากเพื่อนหรือญาติมากที่สุด (ร้อยละ 28.7) รองลงมาคือ รู้จักจากอินเทอร์เน็ต (ร้อยละ 23.8) ในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวนิยมถ่ายรูปมากที่สุด (ร้อยละ 51.4) รองลงมาคือ ชมและซื้อสินค้าที่ระลึก (ร้อยละ 23.4) โดยส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวมีจุดประสงค์เพื่อต้องการพักผ่อนหย่อนใจ (ร้อยละ 30.8) รองลงมา คือ ต้องการไหว้พระ/ขอพร (ร้อยละ 26.5) ซึ่งก่อนเดินทางนักท่องเที่ยวนิยม (ร้อยละ 52.8) ได้ศึกษาข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวมาก่อน โดยข้อมูลที่นักท่องเที่ยวศึกษาจะเป็นประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด (ร้อยละ 59.2) นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่าอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามีสิ่งดึงดูดที่ทรงคุณค่า ได้แก่ โบราณวัตถุ/พระพุทธรูปเก่าแก่มากที่สุด (ร้อยละ 39.4) รองลงมาคือ ความน่าสนใจด้านประวัติศาสตร์ (ร้อยละ 30.5)

3. พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวภายในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

1) พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวจากการเก็บแบบสอบถาม

ผลการศึกษาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ (ร้อยละ 64.5) ได้กระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมขณะเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยพฤติกรรมที่นักท่องเที่ยวทำมากเป็นอันดับ 1 คือ การแต่งกายไม่เรียบร้อย เช่น สวมเสื้อสายเดี่ยว เกาอก กางเกงขาสั้น กางเกงรัดรูป เป็นต้น (ร้อยละ 15.2) รองลงมา คือ สัมผัสพระพุทธรูปหรือยื่นคำ (ร้อยละ 14.9) นอกจากนั้นเป็นพฤติกรรมอื่น ๆ ได้แก่ การนำอาหารเข้าไปรับประทานในเขตโบราณสถาน (ร้อยละ 14.1) ส่งเสียงดังภายในเขตโบราณสถาน (ร้อยละ 10.0) ปีนป่ายรูปสักการะบริเวณที่ห้ามในเขตโบราณสถาน (ร้อยละ 6.3) ทิ้งขยะมูลฝอยนอกภาชนะรองรับในเขตโบราณสถาน (ร้อยละ 5.6) แอบถ่ายรูปวัตถุ/สิ่งก่อสร้างที่มีป้ายห้าม (ร้อยละ 5.2) กอดจูบกับคนรักในเขตโบราณสถาน (ร้อยละ 4.1) สูบ

บุหรี่ปั้วในบริเวณที่ห้าม (ร้อยละ 3.7) ปัสสาวะในที่สาธารณะ (ร้อยละ 3.7) ต่อเศียรพระพุทธรูปเพื่อถ่ายรูปหรือ ล้อเลียน (ร้อยละ 3.3) กล่าววาจาลบหลู่ ตีเตียนสิ่งสักการะ (ร้อยละ 3.0) เคลื่อนย้ายโบราณวัตถุต่าง ๆ ภายใน โบราณสถาน (ร้อยละ 3.0) แสดงท่าทางล้อเลียนพระพุทธรูป หรือพระสงฆ์ (ร้อยละ 2.2) จุดธูปในบริเวณที่ ห้าม (ร้อยละ 2.2) จี๊ดเขียน/สลักข้อความ ลงบนผนังของโบราณสถาน (ร้อยละ 1.9) และพกพาอาวุธเข้าไปใน เขตโบราณสถาน (ร้อยละ 1.5) ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมที่นักท่องเที่ยว พบเห็นโดยใช้แบบสอบถาม ซึ่งนักท่องเที่ยวพบมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ การแต่งกายไม่เรียบร้อย (ร้อย ละ 13.5) รองลงมาคือการนำอาหารเข้าไปรับประทานในเขตโบราณสถาน (ร้อยละ 9.6) และการสัมผัส พระพุทธรูปหรือยื่นคำ (ร้อยละ 9.0) ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 แสดงการกระทำและการพบเห็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในอุทยาน ประวัติศาสตร์พระนครหรืออยุธยา

รายการพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม	การกระทำ		การพบเห็น	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การแต่งกายไม่เรียบร้อย	41	15.2	107	13.5
การสัมผัสพระพุทธรูปหรือยื่นคำ	40	14.9	71	9.0
การนำอาหารเข้าไปรับประทานในเขต โบราณสถาน	38	14.1	76	9.6
ส่งเสียงดังภายในเขตโบราณสถาน	27	10.0	65	8.2
ปีนป้ายรูปสักการะบริเวณที่ห้ามในเขต โบราณสถาน	17	6.3	56	7.1
ทิ้งขยะมูลฝอยนอกภาชนะรองรับ	15	5.6	66	8.4
แอบถ่ายรูปวัตถุ/สิ่งก่อสร้างที่มีป้ายห้าม	14	5.2	43	5.4
กอดจูบกับคนรักในเขตโบราณสถาน	11	4.1	43	5.4
สูบบุหรี่ในบริเวณที่ห้าม	10	3.7	67	8.5
ปัสสาวะในที่สาธารณะ	10	3.7	20	2.5
ต่อเศียรพระพุทธรูปเพื่อถ่ายรูปหรือล้อเลียน	9	3.3	32	4.1
กล่าววาจาลบหลู่ ตีเตียนสิ่งสักการะ	8	3.0	26	3.3
เคลื่อนย้ายโบราณวัตถุต่าง ๆ ภายในโบราณสถาน	8	3.0	26	3.3
แสดงท่าทางล้อเลียนพระพุทธรูป หรือ พระสงฆ์	6	2.2	32	4.1

จุดรูปในบริเวณที่ห้าม	6	2.2	20	2.5
ขีดเขียน/สลักข้อความ ลงบนผนังของ โบราณสถาน	5	1.9	33	4.2
พกพาอาวุธเข้าไปในเขต โบราณสถาน	4	1.5	7	0.9
รวม	269	100	790	100

2) พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวจากการสังเกตการณ์

ผลการศึกษาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาจำนวน 10 จุด โดยใช้เวลาก่อนรวบรวมข้อมูล 2 ครั้ง ซึ่งเป็นวันเสาร์หนึ่งครั้ง และเป็นวันและเวลาราชการอีกหนึ่งครั้ง ตั้งแต่เวลา 09.00 น. – 16.00 น. พบว่า นักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจำนวน 453 ครั้ง โดยพบในวันเสาร์ 285 ครั้ง และวันและเวลาราชการ 168 ครั้ง ซึ่งพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวที่พบมากที่สุด คือ การแต่งกายไม่เรียบร้อย (ร้อยละ 45.9) โดยพบมากที่สุดในเขตวัดใหญ่ชัยมงคล รองลงมาคือ พฤติกรรมการนำอาหารเข้าไปรับประทานในเขตโบราณสถาน (ร้อยละ 18.1) โดยพบมากที่สุดในเขตวัดไชยวัฒนาราม นอกเหนือจากนั้นเป็นพฤติกรรมอื่น ๆ ได้แก่ ส่งเสียงดังภายในเขตโบราณสถาน (ร้อยละ 10.6) สูบบุหรี่ในบริเวณที่ห้าม (ร้อยละ 6.4) ทิ้งขยะมูลฝอยนอกภาชนะรองรับในเขตโบราณสถาน (ร้อยละ 5.7) ปีนป่ายรูปสักการะบริเวณที่ห้ามในเขตโบราณสถาน (ร้อยละ 3.8) ไม่ถอดรองเท้าก่อนเข้าวิหารในพระวิหารมณฑลพิตร (ร้อยละ 2.4) สัมผัสพระพุทธรูปหรือยื่นค้ำ และกอดจูบกับคนรักในเขตโบราณสถาน (ร้อยละ 2.2) แสดงท่าทางล้อเลียนพระพุทธรูป หรือพระสงฆ์ (ร้อยละ 1.8) ต่อเศียรพระพุทธรูปเพื่อถ่ายรูปหรือล้อเลียน (ร้อยละ 0.7) และปัสสาวะในที่สาธารณะ (ร้อยละ 0.2) ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวจากการสังเกตการณ์ในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม	จำนวน (ครั้ง)	ร้อยละ
การแต่งกายไม่เรียบร้อย	208	45.9
การนำอาหารเข้าไปรับประทานในเขตโบราณสถาน	82	18.1
การส่งเสียงดังภายในเขตโบราณสถาน	48	10.6
การสูบบุหรี่ในบริเวณที่ห้าม	29	6.4
การทิ้งขยะมูลฝอยนอกภาชนะรองรับในเขตโบราณสถาน	26	5.7
ปีนป่ายรูปสักการะบริเวณที่ห้ามในเขตโบราณสถาน	17	3.8
ไม่ถอดรองเท้าก่อนเข้าวิหารในพระวิหารมณฑลพิตร	11	2.4

การสัมผัสพระพุทธรูปหรือยืนคำ	10	2.2
กอดจูบกับคนรักในเขตโบราณสถาน	10	2.2
แสดงท่าทางล้อเลียนพระพุทธรูป หรือ พระสงฆ์	8	1.8
ต่อเศียรพระพุทธรูปเพื่อถ่ายรูปหรือล้อเลียน	3	0.7
ปัสสาวะในที่สาธารณะ	1	0.2
รวม	453	100

3) สาเหตุของการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว

จากการสอบถามนักท่องเที่ยวถึงสาเหตุของการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยผู้วิจัยตั้งสมมติฐานว่า นักท่องเที่ยวไม่ทราบว่าการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีการกำหนดกฎ ระเบียบ และข้อห้ามต่าง ๆ ไว้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานซึ่งมีความเปราะบาง โดยผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ (ร้อยละ 61.9) ทราบว่าการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามีการกำหนดกฎ ระเบียบ และข้อห้ามต่าง ๆ ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ (ร้อยละ 36.0) ทราบข้อมูลจากป้ายประกาศห้าม (ภาพที่ 1) และเมื่อถามถึงความเข้าใจในเนื้อหาของป้ายประกาศห้าม พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความเข้าใจในเนื้อหาของป้ายประกาศห้ามในระดับปานกลาง (ร้อยละ 44.8) ส่วนความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการปรับปรุงป้ายประกาศห้าม พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เห็นว่าไม่จำเป็นต้องปรับปรุง (ร้อยละ 54.4) แต่ในส่วนที่เห็นว่าควรปรับปรุงป้าย (ร้อยละ 45.6) นั้นต้องการให้เพิ่มคำอธิบายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงเหตุผลว่าทำไมจึงห้าม โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ที่พบว่าส่วนใหญ่ไม่เข้าใจในลูกศร และภาพประกอบในป้ายประกาศห้าม จึงควรเพิ่มคำอธิบายได้ภาพให้ชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้น อีกทั้งควรติดตั้งป้ายในจุดที่ชัดเจนมองเห็นได้ง่าย เนื่องจากผลการศึกษาพบว่า ยังมีนักท่องเที่ยวที่ไม่เคยพบเห็นป้ายประกาศห้ามนี้ในแหล่งท่องเที่ยวเลย (ร้อยละ 32.6)

4) ผลกระทบและความตระหนักถึงผลกระทบต่อแหล่งโบราณสถานที่เกิดจากการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาผลกระทบจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สามารถสรุปได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้ 1) ผลกระทบต่อจริยธรรม ศีลธรรมอันดี และขนบวิถีชาวพุทธ โดยพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบด้านนี้ ได้แก่ พฤติกรรมการแต่งกายไม่เรียบร้อย การกอดจูบกับคนรักในเขตโบราณสถาน การแสดงท่าทางล้อเลียนพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ การต่อเศียรพระพุทธรูปเพื่อถ่ายรูปหรือล้อเลียน การกล่าววาจาลบหลู่ดูหมิ่นถึงสักการะ และการส่งเสียงดังภายในเขตโบราณสถาน และ 2) ผลกระทบต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในแหล่งโบราณสถาน

ซึ่งก่อให้เกิดความเสื่อมโทรม เสียหาย และลดคุณค่าลง อันได้แก่ การเคลื่อนย้ายโบราณวัตถุต่าง ๆ ภายในโบราณสถาน การป็นป่ารูปสักการะบริเวณที่ห้ามในเขตโบราณสถาน การนำอาหารเข้าไปรับประทานภายในเขตโบราณสถาน การขีดเขียน/สลักข้อความ ลงบนผนังของโบราณสถาน การสูบบุหรี่ในบริเวณที่ห้าม การทิ้งขยะมูลฝอยภายในเขตโบราณสถานนอกภาชนะรองรับ การสัมผัสพระพุทธรูปหรือยืนคำ การแอบถ่ายรูปวัตถุ/สิ่งก่อสร้างที่มีป้ายห้ามถ่าย การจูดรูปในบริเวณที่ห้าม และการปัสสาวะในที่สาธารณะ

และจากการศึกษาความตระหนักถึงผลกระทบต่อแหล่งโบราณสถานที่เกิดจากการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ตระหนักว่าการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมส่งผลกระทบต่อแหล่งโบราณสถานในระดับปานกลาง (1.81 ± 0.70) โดยนักท่องเที่ยวคิดว่าการป็นป่ารูปสักการะบริเวณที่ห้ามในเขตโบราณสถาน ส่งผลกระทบเป็นอันดับ 1 (2.05 ± 0.70) รองลงมา คือ การนำอาหารเข้าไปรับประทานภายในเขตโบราณสถาน (1.96 ± 0.71) และการขีดเขียน/สลักข้อความ ลงบนผนังของโบราณสถาน (1.94 ± 0.71) ส่วนพฤติกรรมที่นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นว่าจะส่งผลกระทบอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ การจูดรูปในบริเวณที่ห้าม (1.65 ± 0.72) และ การปัสสาวะในที่สาธารณะ (1.65 ± 0.69) ดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 แสดงความตระหนักถึงผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดจากการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวใน อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

พฤติกรรม	\bar{X}	SD	ระดับของผลกระทบ
ป็นป่ารูปสักการะบริเวณที่ห้ามในเขตโบราณสถาน	2.05	0.68	ปานกลาง
นำอาหารเข้าไปรับประทานภายในเขตโบราณสถาน	1.96	0.71	ปานกลาง
ขีดเขียน/สลักข้อความ ลงบนผนังของโบราณสถาน	1.94	0.71	ปานกลาง
ส่งเสียงดังภายในเขตโบราณสถาน	1.93	0.68	ปานกลาง
แต่งกายไม่เรียบร้อย	1.90	0.70	ปานกลาง
กอดจูบกับคนรักในเขตโบราณสถาน	1.83	0.71	ปานกลาง
กล่าววาจาลบหลู่ตีเคียนสิ่งสักการะ	1.83	0.68	ปานกลาง
ต่อเศียรพระพุทธรูปเพื่อถ่ายรูปหรือสื่อเลียน	1.82	0.73	ปานกลาง
สูบบุหรี่ในบริเวณที่ห้าม	1.81	0.68	ปานกลาง
แสดงท่าทางล้อเลียนพระพุทธรูป / พระสงฆ์	1.79	0.70	ปานกลาง
ทิ้งขยะมูลฝอยภายในเขตโบราณสถานนอกภาชนะรองรับ	1.77	0.66	ปานกลาง

พกพาอาวุธเข้าไปในเขตโบราณสถาน	1.74	0.70	ปานกลาง
สัมผัสพระพุทธรูปหรือสินค้า	1.72	0.71	ปานกลาง
เคลื่อนย้ายโบราณวัตถุต่าง ๆ ภายในโบราณสถาน	1.70	0.71	ปานกลาง
แอบถ่ายรูปวัตถุ/สิ่งก่อสร้างที่มีป้ายห้ามถ่าย	1.69	0.69	ปานกลาง
จุดธูปในบริเวณที่ห้าม	1.65	0.72	น้อย
ปัสสาวะในที่สาธารณะ	1.65	0.69	น้อย
รวม	1.81	0.70	ปานกลาง

4. แนวทางป้องกันไม่ให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในแหล่งโบราณสถาน

ผลการศึกษา พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เห็นว่าควรให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนมากที่สุด (ร้อยละ 16.8) รองลงมาคือ ออกแบบและติดตั้งป้ายห้าม ป้ายแสดงกฎ ระเบียบให้ดึงดูดและน่าสนใจ (ร้อยละ 11.9) การบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด (ร้อยละ 11.8) และการปฐมนิเทศนักท่องเที่ยวก่อนเข้าชม (ร้อยละ 10.2) ตามลำดับ ดังแสดงในตาราง 4

ตาราง 4 แสดงแนวทางป้องกันไม่ให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในแหล่งโบราณสถาน

แนวทาง	จำนวน	ร้อยละ
ให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชน	247	16.8
ออกแบบและติดตั้งป้ายกฎ ระเบียบให้ดึงดูด	175	11.9
บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด	174	11.8
ปฐมนิเทศนักท่องเที่ยวก่อนเข้าชม	150	10.2
ประชาสัมพันธ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับอย่างทั่วถึง	147	10.0
ให้ชุมชนมีส่วนร่วม	123	8.4
จัดให้มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่น	119	8.1
กำหนดโทษปรับ	111	7.5
จัดเจ้าหน้าที่และกล้องวงจรปิดควบคุม	89	6.0
จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว	59	4.0
อื่นๆ	79	5.4
รวม	1,473	100

อภิปรายผล

จากการศึกษาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาโบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า แหล่งท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน มีการใช้กฎหมายในการควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว โดยยึดตาม พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสิทธิพร (2547) ที่กล่าวว่ามาตรการทางกฎหมายเป็นมาตรการหนึ่งในการอนุรักษ์ (Methods of conservations) ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำมาใช้กับการอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรม โบราณสถาน และสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมได้ โดยผลการศึกษาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวโดยใช้แบบสอบถามและแบบสังเกตพฤติกรรมมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่กระทำมากที่สุด ได้แก่ การแต่งกายไม่เรียบร้อย ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวถือเป็นการกระทำที่ขัดต่อกฎระเบียบที่บังคับใช้ในโบราณสถาน ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ข้อ 6 ที่ว่าผู้เข้าชมโบราณสถานต้องไม่กระทำการใดๆ ภายในเขตโบราณสถานอันเป็นที่น่ารังเกียจหรือเป็นที่เสื่อมเสียต่อศีลธรรมอันดี หรือลบลู่ดูหมิ่นศาสนาและวัฒนธรรม หรือก่อความรำคาญแก่ผู้เข้าชมอื่น ๆ นอกจากนี้ยังขัดต่อระเบียบปฏิบัติในการไปวัด (สุชาติ, 2548) โดยเฉพาะการแต่งกายไปวัด ที่ผู้หญิงควรแต่งกายให้สุภาพเรียบร้อย และไม่ควรตกแต่งด้วยเครื่องประดับและเครื่องสำอางจนเกินงาม เพราะวัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม คนไปวัดเพื่อทำบุญ ทำจิตใจให้สงบ จึงควรตัดเรื่องปรุงแต่งกิเลสเหล่านี้ออกไปเสียก่อน โดยประเด็นเรื่องการแต่งกายไม่เรียบร้อยไปวัดหรือแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานกำลังถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากในสังคมออนไลน์ เพราะปัจจุบันนี้ไม่ใช่เฉพาะแต่ชาวต่างชาติที่แต่งกายไม่เรียบร้อยไปวัด เนื่องด้วยการไม่รู้กาลเทศะและขนบวิถีชาวพุทธ แต่หญิงไทยสมัยใหม่จำนวนไม่น้อยที่นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าน้อยชิ้นไปวัด ซึ่งถือว่าไม่ถูกกาลเทศะ ดังจะเห็นได้จากกระทู้ต่าง ๆ ในกระดานสนทนาเว็บไซต์พันทิป เช่น กระทู้ธรรรงค์ การแต่งกายสุภาพในวัด (SeiGaku, 2554) ผลกรรมของการนุ่งน้อยห่มน้อยเข้าวัด (สวยเร็ดไปวันวัน, 2554) และการแต่งกายให้ถูกกาลเทศะสำหรับนักท่องเที่ยววัยรุ่นสมัยนี้มันยากตรงไหน (Hellbluegirl, 2554) ซึ่งกระทู้เหล่านี้มีคนเข้ามาแสดงความความคิดเห็นกันอย่างมาก จนได้รับการ โหวตให้เป็นกระทู้แนะนำประจำห้องสนทนาต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อธรรรงค์ให้หญิงไทยรู้จักกาลเทศะ เคารพในกฎ กติกา และมารยาทของสถานที่

สาเหตุของการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว เนื่องจากยังคงมีนักท่องเที่ยวที่ไม่ทราบว่าการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีการกำหนดกฎ ระเบียบ และข้อห้ามต่าง ๆ ไว้ (ร้อยละ 38.1) แสดงให้เห็นว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ทราบว่าการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีการกำหนดกฎ ระเบียบ และข้อห้ามต่าง ๆ ไว้ โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ทราบข้อมูลจาก

ป้ายประกาศห้ามในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา แต่ที่พบว่ายังมีการกระทำผิด หรือฝ่าฝืนข้อห้ามอยู่ เนื่องมาจากนักท่องเที่ยวยังไม่เข้าใจในข้อห้ามที่ประกาศไว้ในป้ายประกาศห้าม โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาติ ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม ที่ไม่เข้าใจในวัฒนธรรมไทย และกาลเทศะในการเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน รวมถึงศาสนสถานทางพุทธศาสนา ถึงแม้ป้ายประกาศห้ามจะมีข้อความ 3 ภาษา คือ ภาษาไทย อังกฤษ และญี่ปุ่นแล้วก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยในการสร้างความแตกต่างของนักท่องเที่ยว (Kozak & Decrop, 2009) ที่กล่าวว่าวัฒนธรรมของแต่ละประเทศไม่เหมือนกัน เพราะความคิดความเชื่ออยู่บนพื้นฐานที่แตกต่างกัน โดยวัฒนธรรมมีความสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม หรือแนวทางปฏิบัติให้คนแต่ละชาติมีความเฉพาะแตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะนักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกับชาวไทยที่ส่วนใหญ่ยึดมั่นในขนบวิถีของชาวพุทธ จึงทำให้เกิดความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและขัดต่อวิถีของชาวพุทธได้ ซึ่งนักท่องเที่ยวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรปรับปรุงป้ายประกาศห้าม โดยเพิ่มคำอธิบายได้ภาพให้ชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้น และควรเพิ่มเหตุผลว่าทำไมถึงห้าม ไม่เหมาะสมอย่างไร หากฝ่าฝืนจะส่งผลกระทบต่ออย่างไร เนื่องจากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่ ยอมรับและเคารพในเหตุผลมากกว่าความเชื่อที่พิสูจน์ไม่ได้ และเมื่อเปรียบเทียบสาเหตุของการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวกับความตระหนักถึงผลกระทบต่อแหล่งโบราณสถานที่เกิดจากการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ ตระหนักว่าการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมส่งผลกระทบต่อแหล่งโบราณสถานในระดับปานกลาง ซึ่งเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวยังคงฝ่าฝืนกฎ หรือกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญกับการจัดการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวให้มากขึ้น (สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, 2549) กล่าวคือ นอกจากการติดตั้งป้ายประกาศห้ามแล้ว ควรจัดให้มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ และโบราณคดีให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยวด้วย โดยมีการจัดอบรมบุคลากรเกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวและการอนุรักษ์เป็นระยะ ๆ ตามความเหมาะสม อีกทั้งควรมีสื่อที่ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวที่หลากหลายประเภทยิ่งขึ้น เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิทรรศการ เป็นต้น

ผลการศึกษาผลกระทบจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่ามี 2 ด้าน ดังนี้ 1) ผลกระทบต่อจริยธรรม ศีลธรรมอันดี และขนบวิถีชาวพุทธ เช่น พฤติกรรมการแต่งกายไม่เรียบร้อย การกอดจูบกับคนรักในเขตโบราณสถาน การแสดงท่าทางล้อเลียนพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ เป็นต้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวขัดต่อหลักการจริยธรรมการท่องเที่ยวโลก (Global Code of Ethics) ขององค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization [WTO]) (2011) ที่กล่าวไว้ว่าการท่องเที่ยวที่ดียอมทำให้เกิดความเข้าใจและส่งเสริมค่านิยมทางจริยธรรม ทำให้มนุษยชาติมีการยอมรับนับถือต่อความหลากหลายทั้งด้านเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และปรัชญาทางความคิด ดังนั้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมถึงนักท่องเที่ยวเองควรจะปฏิบัติตามประเพณีทางสังคมและ

วัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ซึ่งถือเป็นการให้เกียรติและยอมรับในคุณค่าของคนรวมทั้งคนกลุ่มน้อยและคนพื้นเมืองในชุมชนที่ได้เยี่ยมชมอยู่นั้น นอกจากนี้พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดความรู้สึกขัดแย้งภายในใจระหว่างเจ้าของท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยวได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวรรณ (2546) และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ที่ได้กล่าวไว้ว่าการกระทำบางอย่างที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยว อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งกับคนในท้องถิ่นได้ เนื่องจากความไม่รู้และความแตกต่างด้านขนบธรรมเนียมประเพณีบางประการ และ 2) ผลกระทบต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในแหล่งโบราณสถาน ซึ่งก่อให้เกิดความเสื่อมโทรม เสียหาย และลดคุณค่าลง อันประกอบด้วยพฤติกรรม เช่น การเคลื่อนย้ายโบราณวัตถุต่าง ๆ ภายในโบราณสถาน การปีนป่ายรูปสักการะบริเวณที่ห้ามในเขตโบราณสถาน การขีดเขียน/สลักข้อความ ลงบนผนังของโบราณสถาน ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้เป็นสาเหตุที่ทำให้โบราณสถานเสื่อมสภาพได้ ตามพุทธปรัชญาหนึ่งที่ว่า บรรดาสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกย่อมมีการเกิดได้ดับได้ ตามหลักอนิจจังในคำสอนของพระพุทธเจ้า ฉะนั้น จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าโบราณสถานก็มีการสึกกร่อนเสื่อมโทรมไปได้ตามกาลเวลาร่วมกับปัจจัยประกอบอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน ซึ่งสาเหตุการเสื่อมของโบราณสถาน (กองโบราณคดี, 2532) ได้แก่ 1) วัสดุที่นำมาใช้ในการก่อสร้าง 2) สภาพของดิน 3) สภาพของบรรยากาศ 4) การกระทำของสัตว์ และ 5) การกระทำของมนุษย์ซึ่งมีทั้งเจตนาและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยรวมถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของพลอยสิรินทร์ และคณะ (2554) ที่ว่าโบราณสถานเป็นสิ่งที่ทำให้เราได้เรียนรู้วัฒนธรรมหรือแม้แต่ชีวิตความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษในอดีต จึงถือว่าเป็นอนุสรณ์สถานที่สำคัญและจำเป็นต้องมีหน่วยงานเพื่อดูแล บูรณะให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ หลังจากที่กรมศิลปากรและหน่วยงานของภาครัฐเข้ามาจัดการดูแลเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว นำความเจริญมาสู่ชุมชน แต่สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในทุก ๆ ปี อาจกล่าวได้ว่า ส่งผลเสียมากกว่าผลดี เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวบางกลุ่มขาดจิตสำนึกหรือความรู้เรื่องกฎข้อห้ามของสถานที่ เช่น การขึ้นไปยืนถ่ายรูบบนเจดีย์ หรือกำแพงต่างๆ ที่มีป้ายห้ามขึ้นติดเพื่อแจ้งให้ทราบ การนั่งบนซากโบราณสถาน การยืนหรือนั่งบนกำแพง เป็นต้น การกระทำเหล่านี้ล้วนเป็นการทำลายโบราณสถานทั้งสิ้น ซึ่งก็มิใช่ความผิดของนักท่องเที่ยวแต่เพียงฝ่ายเดียว เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเองก็ควรดูแล กวดขัน ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องกับนักท่องเที่ยวด้วย และผลการวิจัยของ Pandey et al. (1995) ที่ทำการศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในประเทศเนปาล พบว่า การท่องเที่ยวที่เน้นปริมาณในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ไม่เพียงแต่จะทำให้สภาพดั้งเดิมของแหล่งท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไป แต่ยังทำให้เกิดมลพิษและเกิดความเสียหายต่อคุณค่าทางศิลปะของโบราณสถานอีกด้วย ทั้งนี้เกิดจากนักท่องเที่ยวขาดจิตสำนึก ขาดความตระหนักในคุณค่าของโบราณสถาน จนเกิดการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา แต่พฤติกรรมทั้งหมดสร้างผลกระทบต่อโบราณสถาน

ผลการศึกษาแนวทางป้องกันไม่ให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในแหล่งโบราณสถาน

พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เห็นว่าควรให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชน ซึ่งสอดคล้อง กับผลการวิจัยของไชโย (2542) ที่เสนอแนะให้มีการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ข่าวสารและให้การอบรมแก่ประชาชนในพื้นที่ที่มีแหล่งโบราณสถานตั้งอยู่ ซึ่งจะสร้างสามัญสำนึกในคุณค่าและวิธีการในการคุ้มครองโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม รวมถึงควรมีการสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับการดูแลสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เข้าไปในหลักสูตรการศึกษา แก่เยาวชนทุกระดับชั้น เพื่อปลูกฝังความคิดและความรักในการอนุรักษ์โบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม อีกทั้งสอดคล้องกับทฤษฎีของ เกรียงไกร สัมปชลิต อธิปติกรรมศิลปากร (ปรียาพร, 2554) ที่กล่าวว่า กรมศิลปากรต้องพยายามให้ความรู้ สร้างความเข้าใจให้กับคนไทยทุกคน เกี่ยวกับการสร้างความภาคภูมิใจในการร่วมเป็นเจ้าของโบราณสถาน และวัฒนธรรมของชาติ รวมถึงสร้างจิตสำนึกให้คนรู้คุณค่าของอุทยานประวัติศาสตร์ โดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติตามจังหวัดต่าง ๆ จัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้กับเด็ก เยาวชน และอาสาสมัครที่ทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์นำชมโบราณสถานในท้องถิ่น โดยจะให้มีการสร้างความเข้าใจและให้ข้อมูลที่ถูกต้องกับอาสาสมัครมัคคุเทศก์ เพื่อให้ไปทำความเข้าใจ ปรับเปลี่ยนทัศนคติของนักท่องเที่ยว และประชาชนที่มาเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์และแหล่งโบราณสถานทั่วประเทศ นำไปสู่การสร้างจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน

สรุป

การศึกษาวิจัยพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวรวมทั้งสาเหตุของพฤติกรรมภายในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งความตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวภายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จากผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมขณะท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งพฤติกรรมไม่เหมาะสมที่เกิดขึ้นมากที่สุดคือการแต่งกายไม่เรียบร้อย รองลงมาคือ การสัมผัสพระพุทธรูปหรือสินค้า รวมถึงการไม่ปฏิบัติตามข้อห้ามต่างๆ เช่น การนำอาหารเข้าไปรับประทานในเขตโบราณสถาน การส่งเสียงดัง การสูบบุหรี่ และการปัสสาวะสกปรก เป็นต้น ซึ่งผลการศึกษาที่ได้มีความสอดคล้องกันทั้งการเก็บแบบสอบถามและการสังเกตพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว โดยสาเหตุของการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่า ถึงแม้ว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะทราบข้อมูลจากป้ายประกาศห้าม แต่ความเข้าใจในเนื้อหาของป้ายประกาศห้ามอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาติที่พบว่าส่วนใหญ่ไม่เข้าใจในลูกศร และภาพประกอบในป้ายประกาศห้าม จึงควรเพิ่มคำอธิบายได้ภาพให้ชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้น รวมถึงการติดตั้งป้ายควรอยู่ในจุดที่มองเห็นได้ง่ายด้วย และจากการศึกษาความตระหนักถึงผลกระทบที่

เกิดขึ้นจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความตระหนกอยู่ในระดับปานกลาง โดยพฤติกรรมที่นักท่องเที่ยวคิดว่าส่งผลกระทบต่อมากที่สุด คือ การปิ่นปายรูปสักการะบริเวณที่ห้ามในเขตโบราณสถาน รองลงมาคือการนำอาหารเข้าไปรับประทาน และการขีดเขียนข้อความลงบนผนังของโบราณสถาน

จากผลการศึกษาจะพบว่าพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เกิดจากความเข้าใจในเนื้อหาของป้ายห้าม ป้ายประกาศต่างๆ ไม่เพียงพอ รวมถึงความชัดเจนของรูปภาพที่ต้องการสื่อ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ดังนั้นจึงได้มีการเสนอแนวทางป้องกันการเกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เห็นว่าควรมีการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในความตระหนกต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้น การออกแบบและติดตั้งป้ายประกาศห้ามต่างๆ ให้มีความชัดเจนและน่าสนใจ การบังคับใช้กฎระเบียบอย่างเคร่งครัด การแนะนำนักท่องเที่ยวก่อนการเข้าชมแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดให้มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และจัดให้มีเจ้าหน้าที่และกล้องวงจรปิดควบคุม

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาและคุณค่าของโบราณสถานแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปให้มากขึ้น เพื่อถ่ายทอดความรู้ให้เข้าใจ และตระหนกถึงคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของแหล่งโบราณสถาน อันจะเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และลดการกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมลงได้

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีจุดประชาสัมพันธ์โดยเจ้าหน้าที่เพื่อแนะนำการปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยวก่อนเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือยุวมัคคุเทศก์เป็นผู้ถ่ายทอดขณะเที่ยวชมประกอบการใช้สื่อต่าง ๆ เช่น ป้ายสื่อความหมาย นิทรรศการ แผ่นพับ เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถช่วยติดตาม และเตือนให้นักท่องเที่ยวไม่ปฏิบัติพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ด้วย

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรปรับปรุงป้ายประกาศห้ามในแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงป้ายประชาสัมพันธ์กฎระเบียบต่างๆ โดยการออกแบบให้ภาพประกอบสามารถสื่อความหมายและเข้าใจได้ง่าย เพิ่มคำอธิบายและเหตุผลให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และควรติดป้ายไว้ในตำแหน่งที่เห็นได้ชัด แต่ไม่ขัดกับทัศนียภาพของโบราณสถาน

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2546). *พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมานพันธ์ จำกัด

- กองโบราณคดี กรมศิลปากร. (2532). *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี*. กรุงเทพฯ: หิรัญพัฒน์.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544). *แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ไชโย มะลิผล. (2542). *มาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม*. วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ถ่ายเอกสาร.
- ปรีชาพร สมศักดิ์. (2554). *พจนมรุ้งประอะ-นักเที่ยวแห่งเรียงหิน แอสมลัดักต้นไม้-กรมศิลป์เดือนผิดกม*. สืบค้นเมื่อ 21 พฤษภาคม 2554, เข้าถึงได้จาก <http://www.thaigoodview.com/node/1681>
- พลอยสิรินทร์ แสงมณี อรวิภา เอกธรรม และ Sambath Nhov. (2554). *เที่ยวเมืองกรุงเก่า อนุรักษ์หรือทำลาย?*. สืบค้นเมื่อ 21 พฤษภาคม 2554, เข้าถึงได้จาก <http://ayutthaya-envi.blogspot.com/>
- วรรณภา วงษ์วานิชย์. (2546). *ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สวยเร็ดไปวันวัน. (2554). *ผลกระทบของการนุ่งน้อยห่มน้อยเข้าวัด*. สืบค้นเมื่อ 21 พฤษภาคม 2554, เข้าถึงได้จาก <http://www.pantip.com/cafe/woman/topic/Q10584135/Q10584135.html>
- สิทธิพร ภิรมย์รัตน์. (2547). *การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม: แนวคิด หลักการ และผลการปฏิบัติ* วารสารหน้าจั่ว ฉบับที่ 20 ประจำปีการศึกษา 2546 – 2547. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สุชาดา วราหพันธ์. (2548). *วิถีธรรมวิถีไทย(พระพุทธศาสนา)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เอมพันธ์.
- สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2549). *คู่มือประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Hellbluegirl . (2554). *การแต่งกายให้ถูกกาลเทศะสำหรับนักท่องเที่ยววัยรุ่นสมัยนี้มันยากตรงไหน*. สืบค้นเมื่อ 21 พฤษภาคม 2554, เข้าถึงได้จาก <http://www.pantip.com/cafe/blueplanet/topic/E10466461/E10466461.html>
- Metin Kozak and Alain Decrop. (2009). *Handbook of Tourist Behavior*. New York : Taylor and Francis.
- Ram Niwas Pandey, Pitambar Chettri, Ramesh Raj Kunwar and Govinda Ghimire. (1995). *Case Study On The Effects Of Tourism On Culture And The Environment* : Chitwan-Sauraha and Pokhara-Ghandruk In Nepal. Bangkok: UNESCO Principal Regional Office for Asia and the Pacific.
- SeiGaKu. (2554). *กระซู้รณรงค์ การแต่งกายสุภาพในวัด*. สืบค้นเมื่อ 21 พฤษภาคม 2554, เข้าถึงได้จาก <http://www.pantip.com/cafe/woman/topic/Q10567339/Q10567339.html>
- World Tourism Organization. (2011, May). *Global Code of Ethics for Tourism*. Retrieved May 15, 2011, Available : <http://www.unep.org/bpsp/Tourism/WTO%20Code%20of%20Conduct.pdf>